

KOVÁCS ISTVÁN

1956 lengyelországi eseményei és a magyar forradalom

1981. június 28-án a Szolidaritás tizenhat hónapig tartó legális működése utolsó egyharmad-időszakának bevezetőjeként Poznańban a Mickiewicz téren kétszázezer ember részvételével felavatták a huszonöt évvel azelőtt kirobbant munkásfelkelés emlékművét. Az ünnepi eseményhez színházi előadás és tudományos tanácskozás is tartozott. Az utóbbin vetődött fel az az elképzelés, hogy Poznańban utcát nevezzenek el Nagy Imréről, így adózva az 1956-os magyar forradalom emlékének is.

Az adózás, amelyen áttetszik a tartozás fogalma, a fentebbi összefüggésben helyénvaló szófordulat része. 1956 októberének utolsó hetében ugyanis, mind az újsütetű lengyel politikai vezetés, Władysław Gomułka-val az élen, mind a lengyel társadalom tisztában volt azzal, mit köszönhet mindannak, ami 1956. október 23-án és az azt követő két hétben – a Tamási Lajos által is megverselt pesti utcán –, majd esetenként nem kevésbé drámai körülmények között a politika kulisszái mögött történt. Azt köszönheti, hogy a lengyel politikai beszédben és a közgondolkodásban egyaránt a siker, a győzelem, nem pedig a dráma szinonimája lett *október*, amely a sztálinizmussal való gyökeres szakítást és a Moszkva akarata ellenére kikényszerített demokratikus változások lehetőségét jelenti. Köszönheti továbbá, hogy a lengyel politikai szótárban október fogalma egyenlő a megfontoltsággal, a racionalitással, az államérdek szem előtt tartásával és ennek jegyében az értelmes, érzelmentes cselekvéssel. Hogy ez utóbbi fogalmak az ún. lengyel út jelzőtáblái lehettek, az döntő részben az ötven évvel ezelőtti őszi Magyarországon lezajlott eseményeknek köszönhető.

Megfontoltság, racionalitás, az államérdek szem előtt tartása és az ennek jegyében fogant érzelmentes tett: ez volna 1956 utolsó harmadában a lengyel út? Leszögezhető, hogy ezen útnak a 0 kilométert jelző emlékműve nem a Vörös téri Mauzóleum, amelynek márványtömbjein Lenin neve mellett Sztáliné is olvasható lett 1953 márciusában. Sztálin halála után ugyanis a lengyel sztálinista politika megmerevedése érzékelhető, s ennek legkirívóbb jele a püspökök ellen indított kon-

cepciós persorozat, s magának Stefan Wyszyński bíboros-prímásnak a bebörtönzése is 1953 szeptemberében. De ez az út nem is a Szabad Európa Lengyel Stúdiójából vezet ki, onnan, ahol 1954 szeptemberétől Józef Świątło ezredes, a hírhedt Belbiztonsági Minisztérium X. Ügyosztályának igazgatóhelyettese, a Lengyel Munkáspárt alapító tagja, aki 1953 decemberében szökött nyugatra, aprólékos részletességgel számolt be a lengyel Államvédelmi Hatóság kínzásokat alkalmazó vallatási gyakorlatáról, áldozatairól – nevek hosszú lajstromát idézve – az egyház elleni harc módszereiről, a hatalomgyakorlás moszkvai ellenőrzéséről. Beszámolt a Lengyel Kommunista Párt vezetésének 1937–38-ban bekövetkezett likvidálásáról, Marian Spychalski nemzetvédelmi mi-

Rokonszenvtüntetés a magyarok mellett
Olsztyn, 1956. október 30.

niszterhelyettes 1950-es és Władysław Gomułka 1951-es bebörtönzéséről is. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy Lengyelországban mindenki a Szabad Európát hallgatja. Az adássorozat ugyanis olyan sokkot váltott ki a párttagság körében, hogy a Lengyel Egyesült Munkáspárt vezetése nem térhetett ki az alulról rázúduló kritikai tűzhenger elől. Ennek végül is az lett a következménye, hogy a Politikai Bizottság előzetes döntésének eredményeként 1954. december 11-én az Államtanács határozatot hozott a Közbiztonsági Minisztérium – a magyar fogalmak szerinti Államvédelmi Minisztérium – felszámolásáról. Egyes ügyosztályait a Belügyminisztériumba, másokat pedig a Közbiztonsági Ügyek Bizottságába

Az illusztrációk Tischler János *Hogy megcsendüljön minden gyáva fül* című könyvéből származnak.

tagolták be. Az addigi közbiztonsági minisztert, Stanisław Radkiewiczet kinevezték az Állami Gazdaságok Minisztériumának élére. Öt nappal később a jobboldali, nacionalista elhajlással vádolt, s még 1949 előtt a párt első titkáráként is a kolhozosítás ellen szót emelő Władysław Gomułkát csendben kiengedték börtönéből.

A szocialista táborban minden út Moszkvába vezetett. Az úgynevezett lengyel út is voltaképpen innen fut ki. Egyrészt azért, mert 1956 februárjában a XX. kongresszus utolsó éjszakai ülészekán itt hangzott el Hruscsovnak a sztálinizmus bűneit leleplező titkos beszéde, másrészt azért, mert a lengyel delegáció vezetője, Bolesław Bierut, akit fő felelősség terhel a sztálini hatalomgyakorlás lengyelországi meghonosításáért, a pártvezetők szokásos moszkvai betegségében, tüdőgyulladásban március 12-én még a szovjet fővárosban elhunyt. Ez megkönnyítette a lengyel pártvezetés dolgát, hisz a korábbi évtized lengyelországi bűneiért viselt kollektív felelősséget könnyebb volt Sztálin halott lengyel tanítványára hárítani.

E felelősség a lengyel pártvezetésben ekkoriban mind markánsabban körülhatárolható két csoport tagjait egyaránt terhelte. A két csoport a múlttal való leszámolás és a tervezett demokratizálás politikai mércéjének szintbejelölése szerint kapta a liberális, illetve dogmatikus, más néven beton meghatározást. Találkozási helyük utcai megjelölése szerint a liberálisokat hívták pulavaiaknak, a dogmatikusokat pedig natoliniaiaknak is. Mindkét csoport érdekelt volt abban, hogy a moszkvai kötelekeken lazítson, de míg a liberálisok a közelmúlttal való gyökeres leszámolást és a politikai élet, a társadalom átfogó demokratizálását hirdették, a natoliniaiak, a folytonosságot tartva szem előtt, mindkét vonatkozásban csak a feltétlenül szükséges változásokba mentek bele.

A helyzet 1956 tavaszán a pulavaiaknak kedvezett. Bierut március 19-én Hruscsov jelenlétében lezajlott varsói temetését követően a Központi Bizottság addigi titkárá, Edward Ochabot választották – a két csoport és Hruscsov egyetértésével – első titkárrá. Ezzel egyidejűleg döntés született arról is, hogy a kongresszusi titkos beszédet – amelynek titkos voltát Hruscsov a párt-szervezetek vezetői számára a Szovjetunióban egy időre feloldotta – Lengyelországban háromezer számozott példányban kinyomtatják, s elküldik a nagyobb párt-szervezeteknek megvitatásra. Stefan Staszewski, a varsói vajdasági párttitkár meghagyta a nyomdászoknak, hogy a példányszámot ötszörözzék meg. Így a beszéd valójában 15 ezer példányban, de az anyagilag érdekelt nyomdászok túlbuzgósga folytán ennél jóval nagyobb mennyiségben látott napvilágot. A titkos beszéd, mond-

hatni, a legkeresettebb piaci dugáru lett, amelyért 200 zlotyt, azaz egynegyed-egyötöd átlagbért is megadtak.

Április folyamán országszerte sor került a beszéd megvitatására, s az erre az alkalomra szervezett gyűléseken a pártonkívüliek is nagy számban vettek részt. A sztálini bűntettek taglalása alkalmat nyújtott a nemzeti

Varsói belvárosi utcakép, 1956. október
„Bem József tábornok – A szabadságharcban mindig együtt vagyunk”

sérelmek – elsősorban a Molotov–Ribbentrop-paktum, Katyń, a szibériai deportálások – felelőltetésére. Az izzó hangulatú vitadélutánok, estek azonban biztonsági szelepként is szolgáltak a felgyülemlett feszültségek levezetésére. A közhangulat enyhített a cenzúra szigorán is: a sajtó bekapcsolódott a gyűlések lefolyásának, tematikájának ismertetésébe, az egész országot beavatta mindabba, amiből a megoldandó feladatok és célok is kirajzolódtak. Az egymással birkózó politikai csoportok és a fortyogó közhangulat által teremtett légkörben időszerűek lettek a személyi felelősségre vonások, változások is. Április második felében új emberek kerültek a Közbiztonsági Ügyek Bizottsága, az Igazságügyi Minisztérium, a főügyészség és a katonai főügyészség élére. Azzal egyidejűleg, hogy Stanisław Radkiewiczet az Állami Gazdaságok Minisztériuma éléről is leváltották, a három leghírhedtebb állambiztonsági törzstisztet, Roman Romkowski tábornokot, Anatol Fejgin ezredest, Józef Róžański ezredest 12-14 esztendei börtönre ítélték, s a belbiztonsági (vagyis államvédelmi) erők létszámát 22 százalékkal csökkentették. Április 27-én sor került az általános amnesztia kihirdetésére is, amelynek következtében 34 ezer embert, köztük hatezer, más források szerint ennél jóval több politikai foglyot engedtek szabadon.

Ezek az intézkedések felszabadítólag hatottak a társadalomra, amely mind tevékenyebben akarta kivenni részét a demokratizálás gyorsítandónak tartott

és remélt folyamatából. A žerani autógyár egyik nagy tekintélyű, szókimondó fiatal munkása, Lechosław Goździk áprilisban követelte a jugoszláv típusú munkástanácsok felállítását. Általános volt a hatéves terv folyamán megakadt, ám a csökkenő életszínvonal emeléséhez elengedhetetlen radikális gazdasági reformok bevezetésének követelése. A június 7. és 9. között tartott II. Lengyel Közgazdász Kongresszuson kétségbe vonták, hogy a nehéziparnak elsőbbséget kell élveznie a szocialista gazdaság fejlődésében, s még az is megfogalmazódott, hogy teret kell engedni a magánvállalkozásoknak – különösen a szolgáltatások terén.

A lengyel szocialista gazdaság katasztrofális állapota, a megoldatlan kérdések halmaza nem várt robbanáshoz vezetett Poznańban, ahol kicsiben az játszódott le – a szovjet katonai beavatkozást leszámítva –, ami Budapesten október 23-án és az azt követő héten. A 13 ezer embert foglalkoztató Sztálin Vagongyár, az egykori híres Cegielski Művek munkásaiban a beálló politikai erjedés tudatosította, hogy a gyárvezetés mintegy öt-ezer embernek évek óta tartozik az elmaradt harminc százalék adókedvezménnyel, amely nemcsak a sztahanovistáknak, hanem az akkordbérben dolgozóknak is járt. Az eltagadott összeg egy-egy munkásra vonatkoztatva két havi átlagbérnek felelt meg, amelyért érdemes volt harcolni. Miután az érintett munkások választott küldöttei mind a gyár vezetőivel, mind a varsói Gazdasági Minisztérium döntéshozóival – beleértve a minisztert is – eredménytelen tárgyalásokat folytattak, június 28-án követeléseik érvényesítéséért sztrájkba léptek, és az utcára vonultak. A dátum nem volt véletlen. Ekkor nyílt meg a Poznańi Nemzetközi Vásár – számos nyugati kiállítóval, vendéggel, újságíróval, fotóriporterrel. A voltaképpen hetek óta készülő sztrájkhoz, tüntetéshez több tucat poznańi vállalat, üzem, gyár csatlakozott. Így az egyre növekvő tömeg Poznań központjában már meghaladta a százezer embert.

A demonstráció első békés órái is figyelmeztető tanulsággal szolgáltak. A szociális jelszavakkal – „Munkát, kenyeret! Éhesek vagyunk!” – induló felvonulás rövid idő alatt nemzeti-politikai követeléseket hangoztató tüntetéssé alakult át. A kettőt összekötő jelmondat a Kenyeret és szabadságot! lett, amely Szabad választásokat – ENSZ-ellenőrzéssel! felirattá radikalizálódott. További jelmondatok: Le a párttal!, Le a kommunistákkal!, Le Rokoszovszkijjal!, Le a ruszikkal, igazi szabad Lengyelországot akarunk! Megjelentek a vallásszabadságra vonatkozó követelések is, s a lengyel himnusz mellett a legismertebb egyházi énekek is többször elhangzottak.

A tüntetés jellegében beállott ún. nemzeti-politikai fordulatnak az is kiváltó oka volt, hogy a munkásság

képviselői nem tudtak kompetens állami és pártvezetőkkel tárgyalni, ugyanis mind a vajdasági, mind a városi párt- és tanácsi vezetők elmenekültek, Varsóból pedig hiába várták a miniszterelnököt, Józef Cyrankiewiczet és a Központi Bizottság első titkárát, Edward Ochabot, nem érkeztek meg. A tüntetők közé csak a Központi Bizottság titkára, Edward Gierek, a KB majdani első titkára merészkedett be, aki nem rendelkezett, nem is rendelkezhetett felhatalmazással arra, hogy ígéreteivel lecsillapítsa az egyre fékezhetetlenebb kedélyeket. Későbbi visszaemlékezésében bevallotta, hogy megdöbbenett az a gyűlölet, amellyel az emberek a pártról szóltak, mivel meg volt győződve arról, hogy a lengyelek többsége őszinte meggyőződéssel támogatja a munkásság élcsapatát.

A tétova hatalom sem tárgyalni, sem a tüntetés ellen határozottan fellépni nem mert. Sem a rendőrségnek, sem a katonaságnak nem engedélyezték tűzfegyver használatát. Ezért az egy-két rajnyi erővel megérkező katonaságot vagy rendőrséget, miután megéljeneztek, gyakran le is fegyverezték. A tüntetőkben így gyorsan tudatosodott, hogy íme, elég összefogni, elég egy félig-meddig megszervezett tömegdemonstráció, s

Lengyel egyetemisták díszőrsége a varsói Magyar Kulturális Intézet előtt, 1956. október

a rettegett hatalom összeomlik, nincs mit tartani tőle. Ebben a hangulatban elég volt – egyébként valótlan – hírét kelteni annak, hogy az előző napon Varsóban megfordult munkásdelegáció tagjait letartóztatták, s a tüntetők fékezhetetlenebb része máris a központi börtönhöz indult őket kiszabadítani. Mivel fegyvert a börtönőrség sem használhatott, csak vízágyút, nem volt nehéz az épületbe behatolni, s a 230 köztörvényes

bűnözött a tömeg ovációjától kísérve szabadon engedni. A poznańi Bastille elfoglalásával az elszántabbak tűzfegyverhez is jutottak, s így következő céljuk a gyűlölt belbiztonság székhelyének elfoglalása volt. Ez nem bizonyult olyan könnyen feltörhető diónak, mint a városi börtön. Ahol pedig a fegyvereké a szó, ott előbb-utóbb vér folyik. Így történt a belbiztonsági hivatal épületénél is. A jelenet: harminc-negyven ember tűz alá veszi az épületet, s ezt, mint egy élő színházat, több ezren nézik, nem lesz ismeretlen majd Budapesten sem.

Cyrankiewicz és Ochab bűnösen határozatlanok voltak. A miniszterelnök egyébként dél óta a poznańi katonai repülőtéren tétlenkedett ahelyett, hogy a tüntetés helyszínére sietett volna. Szinte fellélegzett, amikor a nemzetvédelmi miniszterhelyettes, az egyébként orosz származású Szergej Poplavszkij-Grohov tábornok a 19. és 20. lengyel páncélosadosztálynak parancsot adott, hogy mintegy 250 tankkal nyomuljon be Poznańba, és számolja fel a várost elfoglalni akaró nyugatnémet diverzánsok, amerikai ejtőernyősök és a hazai reakciós földalatti bandák akcióit. Az eligazításon ugyanis a katonák egy része ilyen tartalmú és szellemű tájékoztatást kapott.

A lengyel hadsereg elitegységének határozott fellépése másnapra véget vetett a harcnak, amelyben közel ezer polgári személy esett el és sebesült meg, valamint tíznél több rendőr, katona és belbiztonságis vesztette életét. Mintegy 750 embert tartóztattak le. A későbbi nyomozás kiderítette, hogy kisebb csoportokat alkotva hozzávetőleg 250-300 ember vett részt a harcokban, döntő hányadukban fiatal munkások. Cyrankiewicz a város pacifikálása után rendkívül határozottnak bizonyult: beszédében kijelentette, hogy mindazok kezét le fogják vágni, akik azt a néphatalomra emelik. Az egyetemisták ezért zakójuk egyik ujját szabadon lefegni hagyták, s úgy jártak-keltek a városban. A kérdésre, hogy mi történt, a válasz ez volt: levágták a kezemet.

A poznańi munkásfelkelés híre bejárta a világot. Magyarországon indokul szolgált a Petőfi Kör betiltásához. Júliusi budapesti látogatása során maga Mikoján jellemezte úgy a Petőfi Kört, hogy az valóságos ideológiai Poznań. A lengyel belpolitikai helyzet számára a munkásfelkelés leverése nem hozott megoldást. A pártvezetésen belül is sajátos patthelyzet alakult ki. Ebből csak egy határozott vezető tudta volna kimozdítani a változást igénylő lengyel politikát. Mindkét csoport Władysław Gomułka-ba helyezte a bizalmát, akit 1956 augusztusában visszavettek a pártba. Ebből az alkalomból Gomułka, jövőjének biztos tudatában, kijelentette, hogy a történelem fölülírta önkritikáját, vagyis az ő 1949 előtti magatartása volt a helyes. Szeptemberben, amikor Pe-

kingből visszatérőben, Cyrankiewicz és Ochab moszkvai villámlátogatásuk során úgy érezték, hogy szovjet elvtársaik nem ellenzik a reformpolitikát, Gomułka egyértelművé tette, hogy a párton belül számára csak a párt első titkári posztja az elfogadható. Ez esetben viszont a sztálinizmus idején kompromittált személyeknek, mindenekelőtt a gazdasági helyzetért felelős Hilary Mincnek és a szovjet függést jelképező Konsztantyin Rokoszovszkijnak távozniuk kell a vezetésből.

A Gomułka pártba történő visszatérését hathatósan segítő Roman Zambrowskinak, a Központi Bizottság titkárának jellemzése szerint az új első titkár három tekintetben mutatkozott bátornak: nyíltan hangoztatta, hogy a Szovjetunióval az egyenlő partnerség alapján kell újrarendezni a kapcsolatokat, továbbra is kiállt a mellett a korábbi álláspontja mellett, hogy nem szabad erőszakosan téteszíteni, s a kezdeti időszakban sikeresen rendezte a hatalom viszonyát az egyházzal. Zambrowski aláhúzza Gomułka negatív tulajdonságjegyeit is: diktatori hajlam, autokratizmus és bosszúállás.

A moszkvai pártvezetés nem tudott napirendre térni afölött, hogy a lengyel pártvezetés az első titkári poszt kérdését nem beszéli meg vele. Sőt, amikor ezt megtárgyalandó a Politikai Bizottságot október 17-re Moszkvába invitálták, Ochab a meghívást azzal hárította el, hogy a meghívásnak a választás után automatikusan eleget tesznek. Az addigi szovjet gyakorlatban kizárt volt, hogy rehabilitált személy korábbi vezető posztját újra elfoglalhassa.

A natoliniaiak vagyis a konzervatívok, érzékelve, hogy Gomułka inkább a pulavaiaikhoz húz, és attól tartva, hogy kiszorulnak a hatalomból, a szovjet marsallból Bierut kérésére és Sztálin utasítására 1948-ban lengyel nemzetvédelmi miniszterré lett Rokoszovszkijban kerestek pártfogót, s mind sűrűbben hívták fel Gomułka megerősödésének veszélyére Moszkva figyelmét. Ezért, amikor híre ment, hogy október 19-re összehívják a KB VIII. plenumát, amelyen eldől az első titkár személyének kérdése, Rokoszovszkij – Hruscsov jóváhagyásával – október 18-án több orosz és lengyel páncélosadosztálynak parancsot adott Varsó körülrészére. Ugyanebben az időben a Belügyminisztérium egyik tisztje a zérani munkások által kiszivárogtatta, hogy a legközelebbi órákban 700 Gomułka-párti személy letartóztatása várható. A villámgyorsan megszervezett figyelmeztetés révén egyikük sem aludt otthon.

Kiderült, hogy Gomułka mögött nemcsak politikai, hanem fegyveres erők is állnak. A börtönből frissen kiengedett Marian Spychalski számíthatott a Varsóban állomásozó lengyel haderőre, míg az ugyancsak a tavasz folyamán szabadlábra helyezett Wacław Komar

tábornok a belbiztonsági hadtest parancsnokaként felkészült a középületek védelmére abban az esetben, ha a szovjet csapatok benyomulnának Varsóba. A különböző gyárak is felkészültek a védelemre, annak ellenére, hogy a főváros még nem épült fel teljesen 1944-es romjaiból.

Amikor a Központi Bizottság kibővített VIII. plénuma összeült, híre jött, hogy Hruscsov vezetésével váratlanul szovjet küldöttség érkezett Varsóba. A katonai repülőterre sebtében kiatúzó lengyel pártvezetők, akik között már Gomułka is ott volt, Hruscsovon kívül Mikojant, Molotovot, Kaganovicsot és tizenhárom szovjet tábornokot üdvözölhettek. Jellemző, hogy Hruscsov, aki először tüntetően az érkezésére felsorakozott lengyelországi szovjet tábornokokat ment üdvözölni, öklével megfenyegette Ochabékat, mondván, hogy a készülők csalt nem veszi be.

A Belvederben tartott, szenvedélyes szópárbajoktól sem mentes megbeszélésen csak látszólag sikerült meggyőzni a szovjet elvtársakat arról, hogy Lengyelország nem akar kiválni a szocialista táborból, ellenkezőleg, a Szovjetunió rendíthetetlen barátja, s a Vörös Hadseregben látja az Odera–Neisse-határ biztosításának zálogát. Másnap, október 20-án azonban, amikor a szovjet delegáció hazaérkezett, Hruscsov már a Politikai Bizottságban tartott beszámolóban kijelentette, hogy fel kell készülni a lengyel helyzet katonai megoldására. Gomułka talán ugyanebben az órában tartotta élete legkeményebb beszédét a hatalomgyakorlás sztálini módszere ellen. Ennek során még a poznańi munkásmegmozdulást is jogosnak tartotta.

Október 21-én Gomułkát a Központi Bizottság első titkárává választották. Hruscsov még aznap bejelentette bizalmasainak, hogy le kell tenni a Lengyelország elleni fegyveres fellépésről. Nem amiatt, mert a világ legnépszerűbb lengyele ekkor Gomułka volt, akinek támogatására még a Szabad Európa lengyel adása is felszólította a lengyel népet, hanem mert a lengyelek elleni intervencióról rutinszerűen tájékoztatott kínai párt- és államvezetés ez ellen hevesen tiltakozott.

A fegyveres beavatkozástól azonban nem a kínai vétó mentette meg a Gomułka által vezetett lengyel államot, hanem az október 23-án kirobbant magyar forradalom. A lengyel változások iránti szolidaritást, támogatást kifejező rokonszenvtüntetés, amely a dogmatikus magyar pártvezetés miatt órák alatt forradalommal, s a hajnali szovjet intervenció miatt szabadságharccá alakult át, a lengyelekénél is bonyolultabb helyzet megoldását zúdította a hatalmában belülről is fenyegetett Hruscsovra. Gomułka egyszeriben a Gondviselés küldötte lett számára, aki példát ad egy bonyolult belpolitikai, társadalomlélektani helyzet békés megoldására. Köz-

ben a szovjet katonai vezetés a november 4-én Forgószél néven megindított katonai intervenciót készítette elő, Moszkva készséggel belement abba, hogy Gomułka menessze a Szovjetuniótól való függés két lábon járó bizonyítékait, többek között több száz szovjet katonai tanácsadót – Rokossovskij marsallal az élen. A lengyel gazdasági helyzet javítása céljából hajlandó volt 1945-ig visszamenőleg kiegyenlíteni a szén világpiaci ára és a szovjet fél által a valóságban fizetett összeg közötti különbözetet. Gomułkát a magyarországi véres drámai események, a Vörös Hadsereg kíméletlen intervenciói eredményesen segítették abban, hogy a rájuk tett pusztító utalással elejét tudta venni a lengyel tömegmozgalmak radikalizálódásának.

Október 24-én, amikor közel 400 ezer lengyel ünnepelte Varsó főterén Gomułkát, a titkos beszédet ki nyomtató vajdasági titkár, Jerzy Staszewski is beszédet kívánt intézni a néphez. Gomułka azonban elkérte a szövegét és beleolvasott. A beszédben az állt, hogy a nagy demokratikus változások épp csak elkezdődtek, az igazi demokrácia még odébb van. A százezrek által éltetett Gomułka csak ennyit jegyzett meg: Ezt a beszédet nem mondhatja el. A saját beszédében aztán mintha csak Staszewskinek címezte volna az alábbi mondatot: Kergessétek el a provokátorokat és a reakciós harsányakat! A tömeget pedig felszólította, hogy a továbbiakban már ne gyűlésezzenek, hanem térjen vissza a napi munkájához. A megújult párt már tudja, mi a dolga. Staszewski, későbbi vallomása szerint, abban a pillanatban megértette, hogy a demokratikus változások apogeuma és egyben a politikai, gazdasági helyben maradás kezdete október 24-ére datálható.

Másnap Lengyelországban kezdetét vette a magyarok megsegítésére szervezett, a lengyel történelemben még soha nem látott méretű karitatív akció. Ennek következtében az 1956 végéig nyújtott társadalmi adományok értéke kétszerese volt annak, amit Magyarország a világ összes többi népétől együttesen kapott. November 4-ig már tizenhat lengyel repülőgép landolt Budapest repülőterén – gyógyszer és élelmiszert hoztak a szükségét szenvedő harcosoknak és lakosságnak. Rendkívüli jelentőséggel bírt az a tény is, hogy húsznál több lengyel újságíró és tudósító is érkezett légi úton. Nekik köszönhető, hogy a lengyelek valóságát, megrázó képet kaptak mindarról, ami a magára hagyottan harcoló Magyarországon történt.

Elhangzott 2006. szeptember 10-én a felsőpulyai Kufstein IX. tanácskozáson.